

jakýkoli prostor a jakýkoli čas“ (str. 11). Čas a priestor nie je všeobecnou formou preto, že „prakticky neznáme“ javy mimo času a priestoru. Azda by bolo lepšie povedať, že ich preto považujeme za všeobecné formy. Bolo by možné nájsť i niektoré iné podobné výroky. Vo všetkých prípadoch však ide o tvrdenia vysvetlené v predchádzajúcich či nasledujúcich vetách, a nie o koncepciu.

U autora tak erudovaného neprekvapuje

je šírka záberu ani hĺbka rozboru veľkého počtu problémov výstižnou a širokému okruhu čitateľov prístupnou formou. Ich hodnotenie, ba ani ich výpočet nemožno obsiahnuť v tejto stručnej poznámke. Štúdia dopĺňa jedno z mnohých bielych miest na mape „antropologického“ aspektu filozofických kategórií, interpretovaných dosiaľ prevažne „scientisticky“. V tomto zmysle môže byť i programom.

Jozef Coufal

ČLOVEK HLADÁ KOMUNIZMUS

Pod týmto názvom vyšla koncom roku 1966 rozsiahlejšia publikácia autora Zd. Valentu*. Nemožno povedať, že by to bola v našich podmienkach jediná práca tohto druhu. V oblasti populárnovedeckej produkcie vytvára sa určitý žáner, ktorého príznačnou črtou je nekonvenčná, kriticko-polemická aktuálna konfrontácia roviny ideálov s rovinou sociálnej reality, vyžadujúca serióznu, vedecky fundovanú analýzu otázok, ktoré nemajú len akýsi „propagandistický význam“. To má vlastne na mysli i autor, ktorý v podtitule poukazuje v koncentrovanej podobe na zmysel takejto konfrontácie, neobchádzajúcej závažné, otvorené i tzv. problematické otázky.

Pre autorov metodologický prístup je charakteristických niekoľko základných momentov, predovšetkým spojenie historického hľadiska s hľadiskom aktuálnopolitickým, umožňujúce výstižné spojenie dynamiky meniacej sa skutočnosti i vlastnej vnútornej dynamiky defetizovaných ideálov. Hlboký zmysel emancipačných procesov, ktorých dôkladná analýza presahuje rámec autorovej práce, je pochopiteľný na báze nedeformovaného poznania zlo-

žitého procesu označeného autorom názvom II. kapitoly — *Marxov a Engelsov zásah mení utópiu na vedu*. Návrat k doteraz neprekonaným myšlienkám Filozoficko-ekonomických rukopisov nemá v kontexte autorových úvah len príležitostný význam. Preto by bolo potrebné, aby si čitateľ osobitne všimol tie miesta v práci, v ktorých autor formou dialógu „rehabilituje“ ozajstnú podobu komunizmu „bez povier a ilúzií“. Autor citlivo formuluje tie fázy zložitého teoretickopoznávacieho procesu komunistických síl, ktoré sú spojené s prvými krokmi mladého sovietskeho štátu na čele s V. I. Leninom. V súlade s najnovšími pohľadmi historickej vedy poukazuje na nesprávne zužovanie a splošňovanie výkladu leninského programu socialistickej výstavby na akési 3 viac-menej samostatné problémové okruhy: industrializáciu, kolektivizáciu a kultúrnu revolúciu (str. 48).

Úzke a nedynamické chápanie výrobných síl v diele J. V. Stalina, ktoré vylúčilo úplne vedu ako výrobnú silu, mohlo prirodzene vyhovovať koncepciám extenzívneho rozvoja národného hospodárstva. Ovplyvnilo i formuláciu problematiky ako vybudovať materiálnotechnickú základňu komunizmu, ktorá bola predmetom ekonomických diskusií na začiatku 50-tych

* Zd. Valenta, *Člověk hledá komunismus*, Svob. Slovo, 1966, 239.

rokov. Výslednicou procesu prekonávania nevedeckého, jednostranného prístupu je komplexný prístup k týmto otázkam, reprezentovaný úsilím ÚV KSSS v období po XX. sjazdu a najmä závermi XXIII. sjazdu KSSS. V týchto častiach plní Valentova práca funkciu nielen komentára k práci kolektívu R. Richtu a jej kľúčovému problému — zmyslu a sociálnopolitickým dôsledkom vedecko-technickej revolúcie. Autor tu vychádza i z vlastných, ďalej spresňovaných úvah o vzájomnom vzťahu fyzickej a duševnej práce.

Hoci autor v ďalšej kapitole hovorí o ekonomických formách v podmienkach socializmu, o často nadhadzovanej otázke „modelu“ socialistických ekonomických vzťahov, ukazuje súčasne na doteraz neprekonané dôsledky ekonomizujúcej interpretácie socialistických spoločenských vzťahov vôbec i na celý rad ďalších otvorených otázok potvrdzujúcich logickú rozpornosť teórie. Ide o politicky neobyčajne závažné otázky, ktoré možno klásť v úvahách o modeli vyspelého socializmu, o kritériách jednotlivých vývinových štádií socializmu a pod. Autor výstižne konštatuje (str. 120), že „oznámenie a právne zakotvenie faktu, že v krajine bol vybudovaný socializmus, nie je záležitosťou akéhosi termínu alebo dáta a vôbec už nie jubilea. Z toho však nevyplýva, že by nejestvovalo určité časové rozpätie, v ktorom by popri rešpektovaní niekoľkých radov kritérií nebolo možné vyhlásiť socializmus za vybudovaný“.

I keď skúmanie ekonomických aspektov zložitých protirečivých procesov výstavby socializmu a komunizmu v práci prevažuje, predsa len ako motivujúci náboj pôsobí najmä komplexný prístup, umožňujú-

ci postihnúť osobitne konfliktové situácie socializmu. Autor sám v iných súvislostiach vyslovil svoje názory na otázky triednej štruktúry socializmu. Autorov záver, že socializmus je len čiastočne prekonanou triednou spoločnosťou (str. 168), vyplývajúci z metodologicky určujúceho konštatovania, že „socializmus nie je stavom, ale procesom a jedným z tokov tohto procesu je rušenie triednej spoločnosti...“ (str. 165) je v podstate prijateľný, i keď bude potrebné najmä hlbokým sociologickým výskumom precízne ustáliť proporcionality oboch „hybných síl“ — triedneho faktoru a faktoru diferenciacie podľa charakteru práce. To sa týka i zložitej otázky postavenia a vývinových tendencií inteligencie v socialistickej spoločnosti navodzujúcich znova Marxovu predstavu „súhrnného robotníka“.

Podnetné myšlienky obsahuje i autorova stať o vedúcej úlohe robotníckej triedy ako fikcii a ako realite, zahrnujúca neobyčajne závažnú problematiku jadra robotníckej triedy, ako „avantgardy, ako syntézy najprogresívnejších živlov z radov fyzicky a duševne pracujúcich...“ (str. 180). Odmietanie antikomunisticky motivovaných variantov „teórie elity“ nijako nevyklucuje, ale naopak, z hľadiska dlhodobého pôsobenia neobyčajne komplikovaných vzťahov medzi vedúcimi a vedenými, označovaných napr. Gramscim za jednu zo základných otázok politiky, predpokladá oveľa hlbšie riešenie otázky „komunizmus a elita“ v zmysle plného prekonania nivelizačných, pseudodemokratických tendencií. Tým prirodzene nadobúda i pojem „jednotnej komunistickej spoločnosti“ kvalitatívne vyšší obsah.

Otakar Mošner